

עם השירים שנתייתמו

פאת זלמן שזר

גים מדי מבלי שיוכל להם כל פיתוי של לעו בנכר. אף אחד מהם עוד לא זכה אז לראות את יצירותיו במקובץ, והמשורר למדן ז"ל עוד לא קם לסייע להם לאסוף בארץ את סוריהם. וגם בויתור הזה מדעת על פופולריות היה מעין גמול ליוצרים גאים. ולעין רגשי עליונות של נזירים. המשמשים את הנזיכה העבריה שלא על מנה לקבל כל פרס, לא בזה ולא בבא, לא בגולה ולא בארץ.

פעם, בשעת אחד מביקורי, סיפרתי משהו מהתרשמותי זאת לידידי הכנוה, ששימש אז סגן עברי, גא מבודד אף הוצא בספריה הגדולו העירונית שבניו יורק, כעבור רגעים מכפר שב אלי ובי ירו גליון עברי אמריקאי ובו שיר שכי חוב בו לאמור:

...ואם אנו יחידים, הרי אחי

הבודד.

לא שְׂרִידים אֲנַחְנוּ, לא שְׂרִידים,

שְׁאַתֶּם לְקַבֵּר הַצֵּר וְהָאֶפֶל

אֵת הַלּוּמֹת חַיִּיקָם מוֹרִידִים!

לא נופלים אֲנַחְנוּ כְּשֶׂרִידֵי הָעֵלִים

כְּבָצִיר הַקָּר וְהַשּׁוֹמֵם,

הַתְּלוּיִים בְּגַט עוֹד וְכַמוֹשִׁים הַם

נופלים

לְמַנַּע גַּל רוּחַ מִתְרַדְמִים.

עוֹד מִשָּׂא נַפְשֵׁנוּ חֵרִיחֵי בְּקִרְבָּנוּ

וְעֵינֵינוּ לְעֵתִיד עוֹד תְּלוּיָהּ;

וְקוֹלְטָהּ אֲנַחְנוּ מֵאֶפֶל מְרַחְקוֹ

הַד שְׁעֵמֵי הַיְשׁוּעָה!

אֲנַחְנוּ הָעַם, וְאֲנַחְנוּ נְבִיאָיו,

וְקוֹל אֱלֹהֵינוּ הוּא קוֹלָם;

וְאֵנוּ הַנּוֹשָׂאִים אֵת אֲבְנֵי הַפֶּנֶה

לְבִנְיָן עֵתִידוֹ שֶׁל עוֹלָם!

ועל החרים: ד"ר א. ש. שווארץ.

וכישר לי הספרן: אחד הראשונים הוא מפותחי המענית של השירה העברית החדשה בארצות הברית. לפנינו מורה עברי, יעקבי רופא נודע בברוקלין.

לימים הכרתיו אישית, מקודם כרופא ואח"כ כמשורר. וכאשר החקר לבגור רות, ופרש מן העבודה ועלה לארץ, אל הבת היחידה אשר לה, ונסה גם להשתקע כאן, בשכונתי בירושלים, הת' ידדתי אתו יותר, ועם כל פגישה ופגיש' שה אתו גברה ברית הידידות שבינינו. עד אשר באה הסחלה הרעה והאלימות, והוציאתו מארץ החיים — — —

אחד המועטים היה בקרב המשוררים העברים בארה"ב, שלא על העברית פרנסתם, לא על הספרות ואף לא על התוראה. כאמור, רופא היה, מחובב על חילוי באיפרסיה היהודית, הדוברת אנ' גלית שבכרוקלין, ולא היה כותב שירים אלא להנאתו, כנוה עליו הרוח, כלומר, בראשיתו היה אף הוא מורה, כי בהגיעו ראשונה, על סף המאה, כאמיגרנט צעיר מבית אביו הרב שבעיר הקסנה שבליטא אל חופי ניו יורק וכל עשרו אתו היה רק צורך שירים עברים במה' ברהו, ושנים שלושה שירים שזכו כבר לראות אור, ואשר עליהם באה גם הסכמה במכתב מאת אהר'העם, שהיה אז עורך "השלוח", שם גם הוא את פניו לתוראה עברית, ויהד עם חברו, ה. י. אפשטיין, היה בין הניסודים הפרי' טיים הראשונים של כ"ס עברי יומי בניו יורק, הסוקרים על חקר החינוך העברי בארה"ב עוד לא העריכו כלל כראוי, עד כמה כל הכפעל החינוכי המופלא הזה חייב תודה לעבודה הסיו' חדה שמשוררים עברים, אישים בעלי שאר רוח ושרשיות נפשית עמו' קה, היו בין מניחי יסודותיו ומספחיו, גם לאלה מקרב המשוררים הסהגרים, שלא תמיד זכו לשמור על רכתם הספ' רותית ביצירתם שבכתב, הספיקה הרוח השירית המפעמת בקרבם להאציל חויר ניות מפרה על מעשה התוראה שבידי' הם, ואם גם לפעמים נמצאה שירתם מקופחת בשל מלאכתם החינוכית, הרי כמעט תמיד הרויחה הוראתם שהשרא' הם השירית, ודבקתם המיוחדת, דכ' קות של בנים גולים אל שפתם העברית, נטולת התועלת החמרית ומטופעת היר' הוט הרוחני, הוסיפה ליות אצילות וחור' ספת נאמנות לכל שליחותם הנאה.

בכל אופן הוא, אכרהם שמואל שווארץ המשורר העברי הצעיר, בני של הרב העלוי הליטאי מפרטראשון — שהיה כ"ס צחו עמיתו הצעיר של רבנו של כל הרבנים, של הר"ר יצחק אלהן מקובנא ז"ל — כאשר גלה בנעוריו למטרופולין של אמריקה עם התורה הגדולה ברא' שית המאה, הביא אתו לא רק את חלמודו הרב, מורשת בית אבא בעירחו כי אם אתו באמתחתו היתה צרורה גם המית נפש חדשה, היא המית התחיה העברית שהחלה מנסרת בהלל הדור, אותה ליוו קריאת הציונות ותנובת "השלוח" והשראת אהר'העם, ומעל לכולן זיו בשורת האבים הספרותי העב' רי של שירת ה. נ. ביאליק והתמנון לתפארת של "הנסין הצעיר" שאיל שטרניחובסקי, והיתה לו הכבודה הזאת, התובעת נצורות והמריטה אל על, כעין משמרת'עד בתוך נחשול הנכר האמ' ריקאי, אשר קם ועלה עליו ועל רבים כמותו, והוא נשאר נאמן לה ישפד (סוף בעמוד 8)

(מבוא לספר השירים של ד"ר א. ש. שווארץ ז"ל, זמן המשור' ררים העברים בארה"ב, העומד להופיע בימים הקרובים בהוצאת מ. ניומן, תל'אביב).

לפני מהצית יובל שנים ומעלה, כא' שר יצאתי בשליחות לארצות הברית, הפתיעני והרהיבני חבר המשוררים העברים שטגשתי שם,

"חבר" לאו דוקא, כי לא היו הם כלל מחוברים זה לזה, כי אם קומץ ספור של יוצרים יחידים, בודדים וגאים, התסבאים כאילו לעצמם, באצילות מבודדת, וקשורים רק "למהלכ" שבי אומה, שאינו נראה ואינו נתמס, הם היו שליטים בעברית לכל עומקה וחור' ניותה, כאילו היו יושבים בארץ, ולא היו מסתגלים כלל לסביבתם שכאילו מסיחה דעת מקומם, היה איזה עצב של בהירים פרוש על בדידותם, והיתה איזו גאווה לא מבוססת פרושה על עז' בס; וכשם שהיו תלושים מן האירה אשר אופפת אותם, כמעט כך היו הם גם נתוקים זה מזה, "ככולב לכוכב במ' רום", רובם היו פזורים על פני כרכים שונים, אחד בכרך ושנים במדינה, כאי' לו אין עיר יהודית באמריקה יכולה לשאת יותר מהם בצותא, וכולם היו מעין מסדר של אבירים נאמנים לעב' רית, הגאים מדי כרי לרמוז על כך לאיש ארץ ישראל ולו ברמו קל, ונאמ'

עם השירים שנתייתמו

(סוף מעמוד 7)

לדרוך במעגלותיה כל הימים, בין כמר"ה לתלמידיו ובין כאב לילדיה, ובין כמשורר לנפשו הצמאה — עשרות רבות בשנים.

כעבור שנים רבות, במית עליו רעו כאח לו, משה הלוי, אף הוא מורה עברי בבבל זו של אמריקה, קונן עליו במרי שיחו:

„בינך זכין חייך חייך קניית ותתי על לחם-אור מגוילי-אש עתיקים,

ותתי על אור גאולה — — —“ (עמ' 86)

עוד יסופר ועוד ירונן לא פעם על „חייך“ מופלא זה, אשר כל אחד מנאמני הקומץ העברי בים הנכר האמריקאי השכיל לגזור לו לעצמו ולפי דרכו בכל מחצית המאה הזאת, איש לפום דרגה שלו, ולפי אפשרויותיו ונטייתיו, הוא, הרופא המשורר, היה בונה אותו כולו מקסמי הלשון העברית ומנבכי החזון האצורים במכמניה, שיר קטן יש לו ושמו „אל תנ"ך כיס“ ובו נאמר:

„ארחמך, ספרי זה הקטן, מה ארחמך!

מולדת אמה לי לדור ודור, לעננה,

כל דף כך לי יפה גוף, כל חזון — שמש קטנה,

המפאזה פצעי לי בתקע העת, כי רמחה“ (עמ' 152)

ובמות שאול טשרניחובסקי, מי עוד הספיד אותו בספרותנו כאשר הספידו זה המשורר במרחקים, שהשכיל להתבצר בים הנכר מעבר „לחייך“ המלא כוחי ההוא, אשר גדר לו שם במו דמיונותיו והקימו כמו רמים (על „שאל“ — ע' 162).

על המשורר שבידידי ועל היצירה השירית האצורה בצרור עזבונו, הן יתחב רבה של ההלכה הזאת בימינו הפרופ' ש. הלקין, המשורר-המבקר, אשר היה אף הוא מגדולי המסדר המופ" לא הזה של משוררים עברים באמריקה ואשר עתה נתונה בירו הברוכה אמת הבנין של כל תולדות שירתנו החדשה. אני רק על ידידי האישי אמדתי לספר, וידידותי קצרת שנים היתה, והיא ההלה בירושלים, לאחר שהוא קם ועלה לארץ כסופיה, והוא כבר אז בשלהי חייו משורר שהגיע לשנות הגבורות.

ואני מה אהבתי ידידותו, לפי כל לבוש רוחו היה ליטאי מפר כח, נצד לעדת המתנגדים וחניך ההי"ס כלה הסקפסית, והאלהים הנן — או ייסר — אותו בחוש בקורתי הריף ובי לשון שנונה ומדומה, עינו היתה פקוחה והיא היתה מבטה לחדור מעבר לכל מַגָּטָה, שונאת כל פזזה מעושה ומת-נכלת לכל אשליה מרמה.

ובפנימיותו — נפש רכה והומיה, נפש שירית המשועת יופי ולנשגב, המתפעמת לכל גילוי אנושי בן ולכל גיצן מבטיח, לכל יופי שבטבע ולכל נעלה שבאדם ולכל מקורי שבישראל, מתפעמת לקראתו ונותה אהריו ומת-בטלת בפניו...

צורתו כאילו נוקטה היתה, מסתייגת וסגורה כל שהוא, ותוכו — נשמה לירית, רבת תפלה והתפעלות.

אהבתי לראותו בהתורדעו לעת זקנתו אל נוף הארץ, לכאורה הכל פה מוכי ומוחש לו מאז ימי נעוריו ולאורך כל חייו, כל נזר וכל צמח, כל גבעה וכל שממה, עוד מימי התנ"ך הם מוכרים וידועים וחתומים בתוך נפשו כאילו ראם בעיני בטר ולא נפרד מהם לער לס; לכאורה כאילו גם ייעלב במשהו אם מישהו יאמר לדבר אתו כעם חדש מקרוב בא, שיש להסביר לו ולהכניסו, ובאיוה צמאון של נער מאוהב שחה לרויה את הפאר של שמש שוקעת בשמי ירושלים, את זיו הסהר המפיים את הרי הגלבוע בלילות, את טטפוט הילדים בשפת ישעיהו ואת פרידה הש" בת מעל מאה שערים, לא, לא רק אה" בת היפה חגגה כאן את אביכה האחר לזן בגטות יוסי-חיים לערוב, כאן גם זה, וזה הרעיד את לב המסתכל, אבל כאן היה גם משהו למעלה מזה, איך הוא עצמו אומר:

„הטהר, לבבי במעין הנצחיות! הרגלי, לאט לך! לא למוח“

פה פרחים!!“ (עמ' 266)

אנחנו כאן מה התחיינו עם נוף ארץ צנו עד שכמעט שנכחנו חבתי-הארץ מהי, והנה שב מן הנכר בן נאמן ונלבב שבלה כל חייו הארוכים בגעגועים אל הארץ, והנה הועמד פה ראשונה באחי רוני ימי שילבתה, פנים אל פניו מול יפעתה הנכספת, ואפילו אם הוא גם ליטאי מפוכה, והבנהיקה לנו דרך נפשו ההומיה כל חמדת אהבתנו לה, בעצם תומה.

רק הוהר נא לכל לדבר אתו על כך, חלילה לך אף לרמוז, כי שמת לב להתפעלותו, פן „על פניך יבדכך“, כמוהו לא יסגיר את חבינות רוחו, עין זר אל תראנו בהתגלותו בחולשת

התאהבותו, רק לחוברת השירים הזאת, היקרה לו מיקר, יערה את סערות סודו לכל אמתה. כי אין רז נסחר מהסוגיטה.

ורבת משמעות היתה לי התמודדותו עם שירת-הארץ.

את בדידותו בניוירוק הורה הוא נשא בגאות, כי על כן משורר לעברים הוא, לא הוא הנהו שם הבודד, כי אם העברית עצמה אשר במקדשה יכהן, היא בנכר שם, ולרצונו בחר בגודלו. קל איפוא למשורר עברי כמהו להיות בודד בעבריותו בארץ נכריה, שמח הוא שם בהתבודדותו.

אך הנה עלה לארץ העברית, כאן אין צורך עוד ואין טעם בכל חייך. העברית, אשר באהבתה שגה בכל שנות בדידותה, הנה היא עתה כאן השלטת סביבו בפי כל זקן ונער וטף, אל ארץ שפת שירתו הוא בא, ומדוע שירתו כאן כזו בודדה? מדוע הקורא לא קורא הוא, מדוע המשורר הצעיר לא משר ררו הוא?

מקצת מן המרידות הזאת, שאינה הר" למח כלל את גאותו בטחונו, היתה נש" מעת תמיד בהתולכותו אתי ליד האצ" טבה של ספרי שירה חדשים אשר בספי ריתי, בספקו בנחני היה מוציא קונ" טרס אחרי קונטרס להוכיח לי, כי שיר" תו של פלוני הצעיר נבובה היא ותס" רת מעוף של מחשבה ודמיון, ולשונו של אלמוני סודסית היא ונטולת טעם עברי, כלומר, לא בו האשם, ששירתו אינה זוכה להד המיוחד: הדור הוא האשם, והראיה, כלום מובים לקרוא את ביאליק? כלום לא שוכחים ומש" כיהים פה גם את טשרניחובסקי?

אולם בסופו של דבר, שמח כפלים כאשר נזדמן לי להוכיח לו את ההיפך, הנה מצאתי והראיתי לו שיר שפורסם רק זה עתה, והשיר אין בו כלום מכל המומים שמנה, בן רגע היה פג כל זעמו, בשקט רב היה מתישב בפנה להתחד שוב עם השיר החדש שהרהיב את רוחו, וקורא בו וחוזר וקורא עד אשר מיצה את כל טעמו הטוב, והיה איזה עונג עילאי מתפשט על פניו, שמח כי נוצח, כי הן השירה העברית, נסיכתו מאז, היא שנצחתו.

אולם דוקא אז היתה בדידותו השי" רית מעיקה עליו ביותר.

גאותו לא נתנה לו לדרפק לעת זק" נתו על פתחי מערכות, בניוירוק היה העתון העברי, כמידת יכולת קבולו, משכים לפתחו, כאן לא הרגישו כלל המערכות, כי זקן המשוררים העברים באמריקה עלה לארץ, ואתו צרור גדול של שירים בכתובים, וכשנאות פעם לבר קשות ידידים ושלה שיר לעורך קרוב, והתשובה בוששה לבוא, היתה זאת לא רק פגיעה בכבוד הסופר שבו, זאה היתה הטלת ספק בעצם היעוד אשר לשמו התבצר כל עשרות שנות חיו מעבר לחיץ בנחשולי בניוירוק, והיה קשה לו מאד לשאת בכך, את צרור שיריו, את „חסין הלז של שריד תק" וותיו“, העלה עמו אל ארץ העברים בעלותו בתשרי בשנת תשי"ג, ואתו לקה אתו אל ארץ הנכר בשובו לשם בתשרי שנת תש"ו, והצרור עדיין בכתובים.

בניסן תש"ו, בעשונתי שוב בניוירוק בקרתי שם את ידידי ומצאתיו חולה אנוש, המחלה הרעה פקדתו מיד עם שובו והיא השתכנה בתוך גרונו, וניסל ממנו כה הדבור, האלם המר הזה עוד העמיק את רוע בדידותו, לא קל היה לו להיראות בפני בסבל יסור ריו רק עדנת אשתו הקשובה — היא בתי של המטיף הציוני הבלתי-נשכח מלה כל בני דורה, רבי צבי מסליאנסקי ז"ל — היא שעמדה לו לשכך את צערו, שגדל מנשוא.

מעל שפתותיו הנעות קראה האשה הטובה את משאלותיו הבלתי-מבוטאות, ובצולת פנים חשה למלאותן כאילו היה זה הדבר הטבעי ביותר, כראות איוב חי ראיתיו, רק הפעם אשתו על ידו כא" חות רחמניה לו, וכחסד נצחיים, רק בספרי לו על ידידיו בארץ ובמיוחד על בתר-חיתתו ועל ביתה בירושלים, קרנו פניו המעונים.

או הסיבות את שיתתי המונולוגית לצרור שיריו ואמרתי לו, כי יש ברעתי לבקש ממנו שירים אחדים לשנתון „דבר“ שעמד להופיע, סחדש אורו עי" גיו הנוגות והמתוכמות, לקחני בידי והביאני אל המגירה, שבה שמור כל הצרור הגדול, ערוך ומסודר, בתנועת ידו הזמינני לבחור, והוא עצמו התיצב מסולי, לראות מה יישר בעיני, כנער עליו ופקח עמד לפני זקן המשוררים העברים בארצות הברית, ששכחו לרגע קט את כל מר יסוריו, ובריכוז רב לא גרע עין מלראות, איד וכיצד וממה אני מתרשם, וכשנחה עיני על השיר „בהתחדש איוב“, חש לקראתי להוציא את השיר מיד, לאמור, לא, לא בזה הוא רוצה שאבחר הפעם, מוטב שאקרא עוד ואבחר לאו דוקא בזה, שהיסוד האוטוביוגרפי יכול להיות עכשו ברי לט מדי, וכפלים נוצצו עיניו כאשר בהרתי בשירים, שהוא כתב בשבתו בארץ.

וכשהתנשקנו לפרידה ידענו שנינו, כי נשיקה שלפני המות היא, וכי לא נו" סיף להתראות עוד...

רק עיניו הטובות והנוגות לא משו מעל צרור השירים אשר היה מונח לפניו, מעל זה הצרור, אשר מעתה הנהו ניתן לידי כל הקוראים, באין משוררם אתם, כסלו תש"ט זלמן שזר